

Νίκος Ταμπάκης, *Το όνειρο του Σωκράτη*
(ο διάλογος της τρίτης ημέρας), Αθήνα, Γκοβόστης,
2003, σ. 204

Όσο και αν φαίνεται παραδοξολογία, για τον Σωκράτη, τον «ανδρών απάντων σοφώτατον» κατά το μαρτυρεί των Δελφών, ξέρουμε πολύ λίγα, ή μάλλον, για να ακριβολογώ, ξέρουμε αρκετά για τη ζωή του, αλλά για τις φιλοσοφικές αντιλήψεις του και την κοσμοθεωρία του ξέρουμε όσα μας είπε ο Πλάτωνας.

Συγγράφουν πολλοί τον Σωκράτη με τον Ιησού και όχι αδικώς. Και οι δύο ήταν ταπεινής καταγωγής (γιος λιθοξόου και μαμής ο ένας, γιος ξυλουργού ο άλλος), και οι δύο ζούσαν και δίδασκαν μέσα στον κόσμο, και οι δύο είχαν μαθητές περίπου συνουμλικούς τους και οι δύο θανατώθηκαν, θύματα δικών σκοπιμότητας. Και το κυριότερο: και οι δύο δεν έγραψαν ούτε μία γραμμή. Αυτό το τελευταίο επέτρεψε στον Πλάτωνα και τον Ξενοφώντα (αναφορικά με τον Σωκράτη) και στον Παύλο (αναφορικά με τον Ιησού) να εμφανίσουν το περιεχόμενο της διδασκαλίας τους όπως αυτοί ήθελαν. Για τον Σωκράτη ειδικότερα, συγγράφοντας τη διδασκαλία και τις αντιλήψεις άλλων μαθητών του, προβληματιζόμαστε για την αλήθεια της εικόνας που μας δίνει ο Πλάτωνας. Πώς είναι δυνατόν από τον ίδιο δάσκαλο να βγήκαν δύο τόσο ανόμοιοι μαθητές όπως ο Πλάτων και ο Αντισθένης;

Στο βιβλίο του Νίκου Ταμπάκη, όμως, ο Σωκράτης και η διδασκαλία του είναι το πρόσχημα για να αναπτύξει ο συγγραφέας τις δικές του απόψεις, και αυτό ο αναγνώστης το υποτινύεται από την εισαγωγή, όπου το όνομα του Σωκράτη μπαίνει σε εισαγωγικά, που σημαίνει πως δεν πρόκειται

για τον γιο του Σωφρονίσκου. Μιμείται δηλαδή ο συγγραφέας περίπου τον Πλάτωνα.

Το θέμα του βιβλίου είναι ευρηματικό: πώς θα έβλεπε ένας αρχαίος σοφός τα σημερινά επιτεύγματα της Επιστήμης αν ήταν δυνατό να τα πληροφορηθεί, και πώς θα τα έκανε γνωστά στους συγχρόνους του, χρησιμοποιώντας την ορολογία και τις έννοιες του καιρού του. Ο Νίκος Ταμπάκης, έχοντας εξοικειωθεί με τις Φυσικές επιστήμες και την Τεχνολογία από το Πολυτεχνείο και διαθέτοντας φιλοσοφική συγγρότηση ως δόκτορας της Φιλοσοφίας που είναι, διαθέτει όλα τα εφόδια για να πετύχει το στόχο του με εξαιρετικά γόνιμο και αποδοτικό τρόπο.

Το *Όνειρο του Σωκράτη* αποτελεί τρόπον τινά συνέχεια δύο σημαντικών πλατωνικών διαλόγων του «Θεαίτητου» και του «Σοφιστή». Ο πρώτος γράφτηκε το 368 π.Χ. και ονομάστηκε έτσι προς τιμήν του μαθητή και συνεργάτη του Πλάτωνα στην Ακαδημία, του αξιόλογου μαθηματικού Θεαίτητου, που σκοτώθηκε νεότερος ένα χρόνο νωρίτερα στον Ισθμό, σε μάχη των Αθηναίων προς τους Θηβαίους. Όπως μαρτυρεί ο υποτίτλος του, ο διάλογος δίνει τον ορισμό της Επιστήμης και εξετάζει το αντικείμενό της. Ο δεύτερος γράφτηκε έξι χρόνια μετά, και ενώ δίνει τον ορισμό των σοφιστών και κρίνει τις απόψεις τους, ασχολείται κυρίως με οντολογικά θέματα και αναπτύσσει τις πλατωνικές απόψεις για το *ον* και το *μη ον*. Και στους δύο διαλόγους πρωταγωνιστούν, εκτός φυσικά από τον (πλατωνικό) Σωκράτη, οι μαθηματικοί Θεόδοχος και Θεαίτητος, ενώ συμμετέχουν και οι Μεγαρίτες φιλόσοφοι Ειγκλείδης

και Τερψίων (στον πρώτο) και ένας μη κατονομαζόμενος Ελεάτης φιλόσοφος (στον δεύτερο), είναι δε αναγνωρίσιμες πολλές περικολές τους, που παρατίθενται στο βιβλίο του Ταμπάκη.

Στο *Όνειρο του Σωκράτη* πρωταγωνιστούν επίσης ο Θεόδωρος και ο Θεαίτητος των πλατωνικών διαλόγων, ενώ στον επίλογό του, το «Υστερον», συμμετέχει και ο Ευθύφρων, επώνυμος ενός από τους νεανικούς διαλόγους του Πλάτωνα. Ο Θεόδωρος και ο Θεαίτητος προσπαθούν να κατανοήσουν τα όσα τους λέει ο «Σωκράτης», μιλώντας για το αλλόκοτο όνειρο που τον αναστάτωσε, αφού τον μετέφερε είκοσι τέσσερις αιώνες μπροστά στο μέλλον και του γνώρισε την πρόοδο που πραγματοποίησε η Επιστήμη στο διάστημα αυτό. Είναι πραγματικά συναρπαστικός ο τρόπος που μεταχειρίζεται ο συγγραφέας για να κάνει τον «Σωκράτη» του να περιγράφει την πρόοδο αυτή, με τρόπον κατάλληλο στους συνομιλήτες του, που μπορεί να ήταν προικισμένοι μαθηματικοί, είχαν όμως τις γνώσεις και τις προσλαμβάνουσες παραστάσεις της αρχαιότητας. Για να τους κάνει, λόγου χάριν, να κατανοήσουν το σύστημα των συντεταγμένων, μεταχειρίζεται το ιπποδάμειο πολεοδομικό σύστημα, με τους κάθετα τεμνόμενους δρόμους, που είχε εφαρμοστεί στην εποχή του στον Πειραιά. Βέβαια σε ορισμένα σημεία, όπως η έλλειψη συμβόλου για το μηδέν, καταθέτει τα όπλα.

Παρ' όλα αυτά ο «Σωκράτης» κατορθώνει να περιγράψει με επιτυχία έννοιες από τη σύγχρονη φυσική (την παγκόσμια έλξη και τη βαρύτητα, τις θεμελιώδεις δυνάμεις, την έννοια της συμμετρίας, την καμπύλωση του χωροχρόνου, την ειδική θεωρία της σχετικότητας, την κβαντική θεωρία του πεδίου, τα σωματίνα-κύματα, την ταχύτητα του φωτός), τα μαθηματικά (τη διαφορική γεωμετρία, τις μη ευκλείδειες γεωμετρίες), τη βιο-

λογία (τα κύτταρα, τα γονίδια), την τεχνολογία (τις υπολογιστικές μηχανές, αλλά και μια σύγχρονη αίθουσα συνεδρίου). Αναφέρει επίσης και ορισμένους από τους θεμελιωτές της σύγχρονης Φυσικής, με τα εξελληνισμένα ονόματά τους, που με την ελληνική καλαισθησία του τα βρίσκει κακόηχα: Λουρίδας (Riemann), Μικρός (Klein), Μονόπετρος (Einstein), Ροδάς (Wheeler).

Στο *Όνειρο του Σωκράτη* γίνονται ορισμένοι ετεροχρονισμοί, θεμιτοί για την οικονομία του διαλόγου. Γίνεται φερεϊπείν αναφορά στους μεταγενέστερους Αριστοτέλη, Ευκλείδη (όχι τον Μεγαρίτη φιλόσοφο, αλλά τον Αλεξανδρινό μαθηματικό), Ερατοσθένη (και το κόσκινό του), ενώ οι απόψεις του «Σωκράτη» του Ταμπάκη είναι σε πολλά σημεία ριζικά διαφορετικές από του πλατωνικού, αφού φαίνεται να ειρωνεύεται τη θεωρία για τις «προϋπάρχουσες ιδέες» του Πλάτωνα (σ. 42), να δέχεται την ύπαρξη του φυσικού κόσμου, που υπάρχει ανεξάρτητα από τον παρατηρητή (σ. 119), να επαινεί και να θαυμάζει τον Δημόκριτο (σ. 48), που ο Πλάτωνας αποστρεφόταν (μάλιστα είχε προσπαθήσει να κάψει τα βιβλία του), και να αντιμετωπίζει με σεβασμό, μολονότι αντικρούει τις απόψεις του για τη Γνώση, τον Πρωταγόρα, τον οποίο ο Πλάτωνας είχε διασύρει στον «Θεαίτητο».

Το *Όνειρο του Σωκράτη* δεν είναι βιβλίο που διαβάζεται εύκολα. Άλλωστε το αντικείμενό του είναι καθαρά φιλοσοφικό. Ο συγγραφέας προσπαθεί να συνδέσει τη γνωσιοθεωρία με την οντολογία. Το κάνει όμως με τρόπο γοητευτικό, και όταν το αρχίσεις, δεν μπορείς να το αφήσεις στη μέση. Εξαιρετικά πρόσφορα στην κατανόηση του βιβλίου είναι οι σημειώσεις και ο οδηγός του διαλόγου, που έπονται του κειμένου.

Δημήτρης Σαραντάκος